

Waar de weg onvindbaar scheen ... (1985)

Sieth Delhaas

In: Hier of hiernamaals? Redactie: Okke Jager, Annemarie Grewel e.a. (Amsterdam/Amersfoort 1985)

Zomer 1985 bezocht ik in Leipzig (Oost-Duitsland) een kunsttentoonstelling waar hedendaagse schilderkunst, grafiek en plastic werden geëxposeerd. Eén schilderij staat haarscherp in mijn herinnering geëts. Het is toegevoegd aan die indrukken in mijn bestaan, die mij tot het einde van mijn aardse leven zullen bij zullen blijven en waardoor dit ook reliëf krijgt.

Het doek is uitgevoerd in staalgrijs en blauw. Brokken beton, bladerloze boomstompen, geknakte torenspitsen vormen samen één woestinijs – levenloos. Hoog er bovenop torent een kerel. Naakt, grauw, gebogen, zijn gezicht afgewend torst hij een projectiel – een granaat, een bom, een raket misschien – dat hij aanstonds *irgendwo* heen gaat slingeren. De zinloosheid van wat hij gaat doen is onbetwistbaar, alles is immers al verwoest!

Tussen zijn benen, die stevig tussen de brokstukken zijn geplant, staat een vrouw. De schilder heeft haar neergezet in roze tinten. Ze reikt slechts tot even boven zijn knie. Ze heeft haar linkerarm in wanhoop voor haar ogen geslagen. Haar gezicht drukt ze tegen de binnenkant van zijn bovenbeen en met de gebalde rechtervuist beukt ze op hem los. Radeloos, zo te zien. Machteloos ook.

Ze is maar zo klein vergeleken bij zijn reusachtige gestalte. Hij ziet, hoort en voelt haar niet. Al zo lang niet, lijkt het wel, getuige de vernielingen die hij heeft aangericht. Männerwelt heeft Jürgen Schafer (geb. 1941) dit schilderij genoemd.

Ik voelde me goed dat een man het vernietigend effect van de leefwijze van zijn seksegenoten heeft opgemerkt. Hoopvol ook, dat ik dit schilderij aantrof in een museum van een land waar ik deze kritiek niet had verwacht. Ik zag er meer van dit soort schilderijen van jonge vrouwen en mannen, die in hun werk hun onvrede met onze wereld bekendmaakten. De naaktheid en armoede, het gevaar en het onbeschutte van deze tijd, het was met grote openhartigheid uitgestreken in onverbloemde kleurentaal. Ik voelde me verbonden met de mensen, die voelden en huiverden als ikzelf.

Het schilderij van Jürgen Schafer heeft alles te maken met mijn hier én hiernamaals. Geen ‘of voor mij, maar ‘én’.

Vroeger en hiernamaals

Mijn prilste gedachten over het hiernamaals zijn onlosmakelijk verbonden met de kansberekeningen die ik als kind voortdurend had te maken op een eeuwig leven in hel of

hemel. Angst voor de dood is altijd een trouwe metgezel geweest in mijn kinderen jeugdijaren. Mijn gereformeerde biotoop bood voedingsstoffen te over voor een altijd werkzaam slecht geweten; voor een mensenkind, dat onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad.

Tot mijn vroegste herinneringen behoren ook de gebedjes, die ik 's avonds in bed en angstig opzond – want de Heer woonde toen nog bóven in de hemel – of ik alstublieft tachtig mocht worden. Een leeftijd, die zo veilig ver weg scheen, dat ik de angst voor die dreigende hel – want van de hemel was je slechts tijdens een enkel wankel moment zeker – ver van me af zou kunnen schuiven.

En als je op een hemel durfde hopen, hoe zou het daar dan zijn? Ik heb me op een verblijf in de mij voorgehouden hemel nooit kunnen verheugen. Het werd nooit meer dan het enig alternatief voor een hel, waar je eeuwig zou moeten branden. Retorisch begaafde predikanten verstonden de kunst je een pijnlijk nauwkeurige voorstelling van die plaats af te schilderen. Maar was de hemel zoveel aantrekkelijker? Het leek zo lang: eeuwig zingen voor Gods troon. Wat had ik te zoeken in 'een gouden stad met paar'len poorten'...? Ik verlangde als stadskind meer naar rennen in het groene gras. En ééuwig... Hoe lang is dat wel?

Ik zie mezelf nog zitten met het doosje Blocker Cacao in mijn hand. Ik tuurde naar het witgekapte meisje, dat een zelfde busje in haar hand hield, waarop haar evenbeeld je toelachte. Ook dit meisje hield zo'n zelfde busje vast met weer datzelfde kind. Steeds herhalend, steeds kleiner wordend, totdat je het niet meer onderscheiden kon, maar wetend dat het steeds verder ging. Zo stelde ik mij eeuwigheid voor.

Ik herinner mij uit die tijd ook beloften aan die God daarboven, dat ik 'later, als ik groot was' hem wel dienen zou. Mijn altijd tekortschietend pogen tot een zondeloos leventje ontnam me alle moed. Tegen deze dreigende hemel hebben zich de eerste twintig jaren van mijn leven afgespeeld. Nauwkeurig heb ik getracht de platgetreden paden binnen de gereformeerde hof te gaan, die, daarvan was men in die kringen overtuigd, als enige op het hemels paradijs uitliepen.

Deze ban werd doorbroken door mijn verhuizing naar het 'roomse' zuiden. Eenmaal buiten de ommuring, op mijzelf en eigen waardering aangewezen, beleefde ik een doorbraak. Ik ontdekte dat roomsen óók geloofsgenoten zijn. Waar haalden gereformeerden het alleenrecht op de waarheid vandaan?

In die nieuwe ruimte met nieuwe mensen, vragen en invloeden, nadenkend, luisterend en lézend vooral werd ik mij er pas werkelijk van bewust wat gelóven betekent. Te midden van die voor mij bijna andere cultuur kon ik me stap voor stap ontworstelen aan het neerdrukkend en schijnbaar nooit eindigend getob mijn persoonlijk zielenheil veilig te moeten stellen. Mijn leven 'hier' werd voortaan niet langer bepaald door het hiernamaals. Dat raakte langzamerhand wat buiten mijn gezichtsveld.

Het hier begon nu alle aandacht op te eisen. De tijden waren gunstig, de jaren zestig aangebroken. In de kerken werden mensen die de maatschappelijke provocaties onderschreven en theologisch rechtvaardigden gestigmatiseerd tot horizontalisten. Vietnam en de Derde Wereld, bombardementen en honger sloegen niet te overbruggen kloven tussen kerkmensen. Progressief en conservatief, links en rechts werden nieuwe kerkelijke begrippen. De kerk had de wereld, het hier, niet buiten haar deuren kunnen houden.

Begrensd bestaan

Als ik terugblik op die grote omslag op allerlei gebied, die zich in die periode eind jaren zestig, begin zeventig manifesteerde, dan heb ik daarin beleefd enerzijds een toenemend betrokken raken bij de maatschappelijke wantoestanden in eigen land en ver daarbuiten; anderzijds ontkenning en afwijzing daarvan door kerkmensen, als niet behorend tot de vraagstukken waarmee zij zich dienden bezig te houden. Anders gezegd: ik constateerde opnieuw dat ten diepste nog steeds het individuele zieleheil het belangrijkste was voor 'de kerk'.

Mijn betrokkenheid bij de werkelijke problemen werd sterker, terwijl ik ook merkte dat mijn denken en handelen, dat vorm kreeg in binnen- en buitenkerkelijke acties, vaker werd gedeeld door buitenkerkelijken dan door de broeders en zusters in de Here.

Er zijn talloze christenen geweest die in die jaren gelijksoortige ervaringen hebben opgedaan. Velen hebben de kerk achter zich gelaten. Terecht en begrijpelijk. Ik ben er in gebleven om vaak wisselende redenen. Waarschijnlijk heeft de verantwoordelijkheid voor de religieuze opvoeding van mijn kinderen daarbij het zwaarst geteld.

Ik vertel dit, omdat ik – nadenkend over de verschillende waardering die hier en hiernaars in mijn leven hebben ondergaan en gekregen – telkens weer stuit op de geïnstitutionaliseerde kerk, respectievelijk de meerderheid van het kerkvolk, als het struikelblok dat de verbinding tussen geloof en leven, of liever: hier en hiernaars, in de weg staat.

De opstelling van dé kerk of hét christendom (met opzet gebruik ik deze algemene termen en ik weet ook welke bezwaren er tegenin gebracht zullen worden om mijn argumenten onschadelijk te maken) staat zélf een realisatie van het rijk Gods in de weg.

Ik heb het ondervonden in die roerige jaren dat activiteiten rondom de grote vraagstukken van de samenleving bij de eigen kerkmensen afkeuring en agressie opriepen. De strijd daartegen is lang vol te houden. Temeer omdat je je desondanks toch bevestigd weet door wat er bijvoorbeeld op het niveau van de Wereldraad van Kerken gebeurt. En, laat ik eerlijk zijn, de confrontatie met kerkeraden en behoudende kerkelijke groeperingen hééft haar eigen charmes. Zeker als je ervan overtuigd bent dat progressief dichterbij 'het Koninkrijk' zit dan conservatief, links meer in de lijn van Jezus' leven ligt dan rechts. Het waren jaren waarin je religieus, noem het wat mij betreft spiritueel, op uitdrogen stond. Wat jij en christelijke mede-activisten zagen als het begin van de vormgeving van Gods rijk op aarde, daarin werd je, als je de zondagse kerkdiensten bezocht, niet gevoed en ondersteund. Geestelijk voer was een 'schnabel', die je hier en daar, uit een boek, een toespraak, een enkele liturgie of preek peurde.

Voor mij is voor die tijd ook heel typerend dat bijvoorbeeld theologische discussies over diepgaande verschillen tussen kerken of theologen mijn gedachten niet meer konden verwarren. Het was interessant om je eigen inzichten aan te toetsen, maar waar je plaats was als christen in het hier, en vooral aan wiens kant, was klaar en duidelijk. Kerkgrenzen waren weggevaagd en ontmaskerd als niet terechte machtsmiddelen die dienen om een verdeel en heers-politiek ook binnen kerken te voeren. Het was vechten tegen 'de machten'.

Mijn vrouw-zijn stond daarbij nauwelijks ter discussie. Ik deed wat ik meende dat ik als 'christen' moest doen. Mijn problemen – het kwam niet bij mij op dat deze met mijn vrouw-zijn te maken zouden kunnen hebben – loste ik zo goed mogelijk op. Dat vrouwen in mijn kerk

langzamerhand ook predikant of kerkeraadslid mochten worden beroerde me nauwelijks. Ik accepteerde het als de loop der geschiedenis. In elk geval heb ik zelf zo'n functie nooit begeerd. De discussies die op de daarbij behorende vergaderingen werden gevoerd raakten naar mijn ideeën niet de kern van de dingen waarom het draait in het hiér.

Zieleheil, dat zoveel jaren mijn leven had beheerst, hemel en hiernamaals waren buitenaardse zaken geworden. Evenals Spoetniks en maanreizen interesseerden ze me hoegenaamd niet.

Een nieuwe tijd

Aan dit bloedarmoedig bestaan kwam onverwachts een eind, vanuit een niet voorziene hoek. Begin 1977, op een avond vlak voor het slapen gaan, klonk in mijn al duistere huiskamer de stem van de voor mij toen nog onbekende Tine Halkes.

“ ... intussen missen we de emotionaliteit, de warmte steeds schrijnender. We hebben behoefte aan een hartelijke en bezorgde kerk. De vrouw is nog steeds vooral de aanvulling die het mogelijk maakt dat de man z'n rol kan spelen. Maar ze voelt aan zichzelf dat ze op die manier niet voldoende levenssappen houdt, dat ze afgesneden raakt van haar eigen wortels, dat ze een afgeleid bestaan gaat leiden, waarin ze bijna uitsluitend bepaald wordt door de relaties waarin ze leeft. Maar wie is ze zelf...?”

Dit moment zal ik nooit vergeten. Ik zie nog voor mij de contouren van de lichte vensters waardoor het oranje – achtige licht van de straatlantaarns naar binnen kwam mijn kamer in. De warmte van een nieuwe tijd stroomde mijn lichaam binnen, een warmte die ik nadien ook nooit meer ben kwijt geraakt. Vanaf dat moment ben ik gaan zien, stap voor stap, dag voor dag en jaar najaar – en nog is alles niet helder – wat er schort aan ons mens-zijn, vrouw-zijn, christen-zijn, hoe dat tekort inwerkt op wat er in het verleden is gebeurd met mensen, met de ontwikkelingen in de wereldgeschiedenis, in godsdienst en kerken.

Aan mijn aangepaste bestaan kwam een eind. Al die actiegroepen waarin ik me toch jarenlang als een vis in het water had gevoeld, vielen door de mand van de manvrouwverhoudingen. Ik begon aanstoot te nemen en werd een steen des aanstoots. Voor anderen én voor mezelf. Buiten en in mijn persoonlijke bestaan. Ik kon niet meer varen op andermans kompas. Ik begon een theologische studie.

Ik denk soms: ik heb geluk gehad dat ik mijn eigen ‘geloofszekerheden’ had; dat ik door de jaren heen had leren luisteren naar de god binnen in mij – zo durf ik dat nu te noemen – toen ik aan die studie begon. Woorden en verhalen van mensen die ik in mijn veertigjarig leven had ontmoet, die ik herkende in verhalen uit die oude Bijbel die zo anders was ontstaan en zo anders moest worden gelezen dan mij mijn leven lang was voorgehouden, bleken behulpzame gidsen.

Ik heb me bijna voortdurend tijdens die studie – ja, laat ik het woord maar gebruiken – belazerd gevoeld, beledigd, woedend, diep gekwetst. Ik denk om drie dingen het meest:

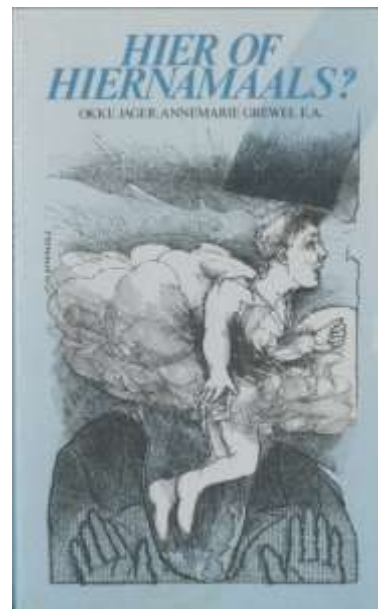
1. om de uitverkiezing, waartegen ik steeds al een groot wantrouwen heb gehad, omdat die absoluut onverenigbaar was met wat ik toch als liefdevol ervoer in die wirwar van dreiging en geweld, die Bijbel en overlevering behelsden. Het buitensluiten van zoveel mensen, die die god van de Bijbel niet kenden, niet wilden kennen vaak, juist vanwege het gedrag van christenen;

2. om het klein houden van mensen vanwege hun zonden; dat alles, watje ook aanpakt, overgoten is met een bedervende saus van kwaad, dat zich onuitroeibaar genesteld heeft in elk mensenkind, waardoor er nooit iets goeds uit zijn handen zal kunnen komen. De machteloosheid die daardoor ontstaat om ooit situaties, structuren, mensen te veranderen. Nooit te kunnen, nee te mógen uitgroeien tot de juichende en dankbare mens, die de schepper toezingt in Psalm 8;
3. om de manier waarop met het vrouw-zijn omgesprongen wordt. Vrouw-zijn, dat alles te maken heeft met seksualiteit, met mijn lichaam, met menstrueren, met zwanger zijn, met kinderen baren, met liefhebben. De duisternis die rondom lichamelijke in stand werd gehouden, waarover je nooit het fijne te weten kwam, waarover met angstig en beschaamd makende toespelingen werd geprekeet en vermaand, die bij geruchte en van-horen-zeggen niet deugde.

Nooit schijnt het christendom zich te hebben gerealiseerd dat religie en seksualiteit de sterkste twee drijvende krachten in de mens zijn en dat, wie deze krachten voor principieel onverenigbaar houdt, daarmee scheuring brengt in de fundamenteel menselijke natuur (Schubart).

De geest, die tot dan toe onbekende heilige, is mijn leven binnengekomen. Het is een kracht die aanwaait als ik de vrouwen ontmoet die, ontvuchterd maar zelfbewust en energiek, hun plaatsen in de samenleving opeisen en innemen. Zij zijn ontsnapt aan een burgerlijk leefpatroon waarin ze naamloos waren. Zij hebben de oersterke lotsverbondenheid ontdekt met miljoenen vrouwen, die in onze tijd uit straten en stegen naar de kruispunten der wegen komen om deel te nemen aan de herschepping en transformatie van de wereld waarin wij nu gedwongen zijn te leven. Ongebruikte krachten en gaven, die vrouwen bij zichzelf aantreffen als ze hun onderdrukking en miskennis doorzien, zullen de contouren van een zinvoller samenleven aangeven. Krachten, die tot voor kort teruggedrongen werden en beperkt tot terreinen, waar zich toch meestal de zuiverste kanten van het menselijk leven manifesteerden. Waar mensen zorg hebben voor elkaar, zich inzetten voor welzijn en vrede, waar mensen natuur en milieu onttrekken aan uitbuiting en gewin.

Het is de tegenkanting van wat ik zag op een ander schilderij van Jürgen Schafer in Leipzig. Vijf grijsbleke figuren, oplopend in grootte, tegen een zwarte achtergrond, de rug naar de toeschouwer gekeerd. Vooraan op het doek een jongetje, vijf jaar misschien. Het heeft nog een mollig kinderlijk lichaam, krulletjes in de nek. De knaap die hij volgt, een jaar of twaalf, is al vormlozer, de jongensachtige lokken en lichaamslijnen zijn al verstrakt. Ook hij volgt een weer wat oudere jongen, die mechanisch voortbeweegt achter een voorganger, die automatisch en al ontdaan van elke menselijke vorm de grootste volgt die verworpen is tot computer. Levensloop heeft de schilder deze weergave van zijn blik op onze samenleving genoemd.

Dit is mijn leven niet. Zo mogen levens niet verlopen. Ondanks, maar waarschijnlijk ook dank zij onze onderdrukking als vrouw kunnen steeds meer vrouwen de moed opbrengen om dit te zien. Daarom loop ik toe op de vrouw, die nog steeds wanhopig hamert op dat reusachtige

manbeeld in Männerwelt. Ik neem haar bij de hand en trek haar mee. We gaan struikelend over de enorme brokstukken, die in mannenland het onbegaanbare plaveisel vormen. We moeten zien dat we weg komen voordat de verblinde man zijn eigen puinhoop met zijn laatste projectiel vernietigt.

Er is nog een uitweg. Op het schilderij is er aan de horizon een vage, maar lichte ruimte. Een fata morgana? Ik hoop en verwacht dat het werkelijkheid is.

Ik ontleen die hoop aan de kracht van vrouwen. Omdat ik ervaar, overal om me heen, dat die kracht van vrouwen voortkomt uit de geest. Een scheppingsgeest, die herinnert aan leven gevende krachten uit lang vervlogen culturen. Het is een levensbesef, dat vrijkomt in mensen die ontdekten hebben dat ze bijna goddelijk zijn. Ik kan dit alles nauwelijks nog onder woorden brengen. Iemand schreef: het heden is de verschuivende grenslijn tussen verleden en toekomst. Mijn verleden van vaststaande zekerheden is een puinhoop gebleken. Ik laat ze achter me.

Ik trek uit naar een nieuwe wereld, waar, naar ik vrees, voorlopig hoofdzakelijk vrouwen zullen wonen. Onze weg is bezaaid met stukgevalen en kapotgeslagen godsbeelden. Er worden al nieuwe megedragen. We zoeken nog naar nieuwe namen. Het wordt een lange tocht. Voorlopig kies ik als oriëntatiepunt het leven van Jezus van Nazareth én de verhalen van mensen uit die lange geschiedenis, uit vele oude en jonge culturen, die weet hadden van een levensbron. Hier en hiernamaals zijn in elkaar overgevloeid, één geheel. Mens-zijn is schepsel zijn naar het beeld van de schepper. Ergens ligt de grens van mijn aards bestaan. Mijn hemel van vroeger is met een verlossende donderslag ter aarde gevallen. Maar mijn toekomst ligt open en ik zing mee met Maria van Magdala:

*“Ik heb een opdracht en een vast vertrouwen ik heb geloof ideeën een verhaal
al luistert niemand naar de stem van vrouwen ze zullen van mij horen – allemaal!”*

uit KRO's Gods Gabbers